

УДК : 378+ 37.015.6+81'243

С. В. БОДНАР

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Проаналізовано поняття «самоосвіта» і «самоосвітня компетентність». Розглянуто формування самоосвітньої компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови в сучасній педагогічній теорії і практиці. Обґрунтовано необхідність впровадження новітніх інформаційних технологій в самоосвіту студентів. Наведено методи і прийоми роботи з формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня компетентність, студенти економічних спеціальностей, іноземна мова.

С. В. БОДНАР

ФОРМИРОВАНИЕ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Проанализированы понятия «самообразование» и «самообразовательная компетентность». Рассмотрен процесс формирования самообразовательной компетентности студентов экономических специальностей в процессе изучения иностранных языков в современной педагогической теории и практике. Обоснована необходимость внедрения новейших информационных технологий в самообразование студентов. Предложены методы и приемы работы по формированию самообразовательной компетентности будущих экономистов.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная компетентность, студенты экономических специальностей, иностранный язык.

S. V. BODNAR

SELF-EDUCATIONAL COMPETENCY DEVELOPING OF STUDENTS MAJORING IN ECONOMICS AND BUSINESS WHILE FOREIGN LANGUAGE LEARNING

In the given article the notions «self-education» and «self-educational competency» have been analyzed. According to modern pedagogical theory and practice, there has been shown the process of formation of the future economists' self-educational competency in the process of studying a foreign language. A substantiation of the introduction of modern information technologies techniques into the process of students' self-education has been made. The methods of the intending economists' self-educational competency have been suggested.

Keywords: self-education, self-educational competency, students majoring in economics and business, a foreign language.

Головною метою сучасної теорії і практики викладання іноземних мов є підготовка студентів до умов незалежного оволодіння іноземною мовою. При цьому спостерігається невиправдана тенденція до скорочення навчального навантаження, що відводиться на заняття з іноземної мови, і відповідно збільшується кількість годин для самостійної роботи студентів. У

цій ситуації актуальним стає пошук таких форм і методів навчання, що розвивали б у студентів уміння свідомої самоорганізації процесу засвоєння знань, формували їхню самоосвітню компетентність.

Методологічні засади самоосвіти особистості розробляли такі науковці: Ю. Бабанський, С. Гончаренко, В. Загвязінський, І. Зязюн, Л. Журавська, Г. Костюк, В. Кремень, О. Пометун, О. Савченко, О. Локшина, О. Овчарук, В. Сластьонін та інші. Питання самоосвітньої іншомовної діяльності дослідженні в роботах І. Берман, О. Бігич, Р. Мартинової, О. Петрашук, В. Плахотник, О. Тарнопольського, А. Хуторського.

Відзначимо, що в сучасних зарубіжних дослідженнях також наголошується на необхідності формувати самоосвітню компетентність студентів. Доцільність такої роботи доводили психологи (А. Маслоу, К. Роджерс), педагоги (М. Брін, С. Дж. Ман) і методисти (Г. Еліс, Р. Лоуес, Б. Сінклер, Ф. Таргет). Однак ретельний аналіз проблеми дає підстави стверджувати, що на сьогодні відсутня єдина точка зору на явище «самоосвітня компетентність». Це призводить до необхідності більш детально розглянути це поняття, особливо стосовно категорії студентів немовних спеціальностей, під якими розуміємо такі спеціальності вузу, що не належать до напряму підготовки «Філологія».

Мета статті полягає у розробці методів та прийомів роботи з формування самоосвітньої компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови.

Об'єктом дослідження є самоосвітня компетентність студентів економічних спеціальностей, а предметом – методи та прийоми роботи з формування самоосвітньої компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови.

Проаналізуємо поняття «самоосвітня компетентність» докладно. Насамперед дамо визначення «компетентності». Слідом за А. Богуш, визнаємо, що компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль. Вона має вікові характеристики, що розглядаються як орієнтовні показники розвитку особистості на кожному віковому етапі, базисні характеристики компетенції певного виду діяльності [9, с. 22].

Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття «компетентність» як загальні або ключові компетентності, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання. Відповідно до навчання іноземних мов означене поняття визначається як здатність до виконання будь-якої іншомовної діяльності на основі набутих у ході навчання знань, навичок, умінь, досвіду роботи [10, с. 115].

Звернемося до визначення поняття «самоосвіта». Так, А. Айзенберг, С. Архіпова, М. Рогозіна характеризують це поняття як цілеспрямовану, планомірну, самостійну роботу особистості над підвищенням своєї професійної майстерності [1]. У такому контексті самоосвіта розглядається як професійна функція, а її мета пов'язується з підвищенням ефективності професійної діяльності. У цьому розумінні самоосвіта є продовженням загальної і професійної освіти. Інші науковці вважають самоосвіту невід'ємною частиною процесу навчання. Так, В. Лозовий відзначає, що самоосвіта студентів пов'язана з навчальним процесом і є важливим і природним його доповненням [8, с. 76]. С. Гончаренко уточнює це визначення, стверджуючи, що самоосвіта – це невід'ємна частина систематичного навчання у стаціонарних закладах і сприяє поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань [11, с. 296]. А. Клочко розглядає самоосвіту як систему розумового та світоглядного самовиховання, оновлення, розширення та поглиблення набутих знань, удосконалення практичних навичок та умінь, однак робить акцент на інформаційно-забезпечувальному виді діяльності, що здійснюється в самостійній роботі поза межами систематичного навчання у ВНЗ [6].

Отже, ми бачимо різні точки зору на самоосвіту, однак, ґрунтуючись на визначеннях понять «компетентність» і «самоосвіта», феномен самоосвітньої компетентності можна ідентифікувати як властивість особистості задовольняти індивідуальні та соціальні потреби пізнання дійсності на основі самостійного оволодіння знаннями, навичками та вміннями.

На думку О. Чеботарьової, самоосвітня компетентність – це інтегративна особистісна властивість, що забезпечується емоційно-ціннісним відношенням до саморозвитку й

самоосвітньої діяльності, системою знань про планування й реалізацію самоосвітньої діяльності, про способи самовиховання; суб'єктно-особистісним досвідом продуктивного вирішення проблем розвитку, розробки й реалізації моделей підготовки студентів до самоосвітньої діяльності; готовністю до безперервного саморозвитку якостей фахівця, самовдосконаленню, самоосвіті в галузі майбутньої професії [12]. Н. Бухлова під самоосвітню компетентність розуміє інтегровану якість особистості, що характеризується наявністю певним чином організованих і структурованих знань, самоосвітніх умінь і навичок, мотивів, інтересу до самовдосконалення, досвіду самоосвітньої діяльності, спрямованістю на освіту впродовж життя, цінносних орієнтацій, що дозволяють їй успішно вирішувати питання власних самореалізацій, самовиховання, саморозвитку [2].

Самоосвітню компетентність щодо вивчення іноземних мов було визначено як потенційну готовність і здатність підтримувати й підвищувати в процесі самоосвіти рівень володіння іноземною мовою шляхом формування та вдосконалення вмінь усного та письмового перекладу [7]. Однак, на нашу думку, це визначення однобічне і не охоплює всі види іншомовної мовленнєвої діяльності. Тому ми розглядаємо *самоосвітню компетентність студентів економічних спеціальностей* щодо вивчення іноземних мов як комплексну характеристику особистості майбутнього економіста, яка вбирає в себе: *знання* загальноновживаної та фахової професійної лексики конкретної іноземної мови, граматичних структур і стилістичних особливостей економічних текстів різних жанрів, соціокультурної інформації професійної спрямованості, закладеної у текстах; *навички та вміння* практичного володіння усіма видами англомовної мовленнєвої діяльності (письмом, читанням, говорінням та аудіюванням); *здатність* особистості студента самостійно набувати, формувати та вдосконалювати іншомовні знання, навички та вміння, використовуючи різні мовленнєві стратегії; *готовність* до самооцінки рівня сформованості певної іноземномовної компетенції.

Формування самоосвітньої компетентності ми розуміємо як єдність, взаємопроникнення двох процесів: зовнішнього педагогічного впливу викладача на студента з метою розвинути в нього здатність до самостійного засвоєння іншомовних знань, навичок та вмінь і внутрішнього процесу самовдосконалення майбутнього фахівця у галузі іноземної мови за професійним спрямуванням.

Зауважимо, що проблема формування самоосвітньої компетентності безпосередньо пов'язана з розвитком новітніх інформаційних технологій. Ефективне використання студентами світового інформаційного потенціалу є визначальним чинником зближення вітчизняної та європейської вищої освіти, яка і характеризується більшою мірою тенденціями до самоосвіти.

У Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» вказується на необхідність підготовки молоді до сприйняття все більш зростаючого потоку інформації. На місце її пасивного сприймання ставиться самостійний пошук нової інформації, уміння аналізувати і використовувати інформаційний потенціал для орієнтації в провідних концепціях і теоріях, щоб на їхній основі формувати власне мислення. Студентові варто навчитися прийомам самостійного пошуку, збору, обробки, аналізу та синтезу інформації, набути знання, сформувати уміння і навички інформаційного самозабезпечення з навчальної і науково-дослідної діяльності [3]. Сьогодні студенти повинні вміти працювати з інформаційно-довідковими (словники, атласи, енциклопедичні довідники, інформаційні буклети, навчально-довідкові видання та ін.), рекламно-довідковими, газетно-журнальними матеріалами, Інтернет-файлами й електронною довідковою літературою, автентичними фаховими аудіо- та відеоматеріалами і використовувати їх при виконанні професійних завдань і для особистісно пізнавальних цілей.

Нині для реалізації ідеї самоосвіти студентів на сайтах значної кількості університетів передбачається спеціальна секція, в якій розміщено електронні навчально-методичні комплекси з усіх дисциплін. Кожна дисципліна представлена навчальною та робочою програмами, електронними лекціями, розробленими провідними викладачами кафедр, завданнями для практичних занять, електронними підручниками, матеріалами для самостійної роботи. Таким чином, студенти мають можливість задалегідь підготуватися до запланованої лекції або семінарського заняття, і лекційний матеріал, що викладається аудиторно, вже розглядається з

певним рівнем його розуміння, осмислення, що дає можливість обговорювати тему, звертати увагу на незрозумілі питання, проводити дискусії. Лектор не повинен задиктовувати всю лекцію, а може акцентувати увагу студентів тільки на певних визначеннях, класифікаціях, структурах, наводити більше прикладів та ілюстративних матеріалів. Все це забезпечує більш якісний рівень засвоєння навчального матеріалу.

Щодо вивчення іноземних мов студентами економічних спеціальностей, то на сайті університету у секції «Іноземні мови» повинно бути представлено: робочу програму з іноземних мов з розподілом професійно-спрямованих тем за курсами і семестрами та кількістю годин, відведених на вивчення кожної теми; фахові тексти для студентів всіх курсів за темами, що вивчаються; граматичні та лексичні схеми і таблиці, за допомогою яких студент, що не відвідував заняття, зможе самостійно опрацювати новий матеріал; завдання для самостійної роботи студентів за певними фаховими темами, рекомендації щодо виконання цих завдань і ключі для перевірки їх виконання. Окреме розташування повинен мати розділ для студентів заочного відділення з наведеним алгоритмом методичних дій щодо виконання пропонуємих завдань і переліком тем, які виносяться для вивчення на певному курсі.

Крім того, такий сайт повинен забезпечити студентів тестовими (лексичними, граматичними) матеріалами з іноземної мови, за допомогою яких студент має можливість самостійно визначити свій рівень знань, а за допомогою ключів до тестів перевірити ефективність виконання завдання. Доцільно навести список підручників іноземною мовою, за якими рекомендується самостійно підвищувати свій рівень знань, і список Інтернет-сайтів, на яких розташовані відомі світові англійськомовні економічні журнали, в яких можна ознайомитися із сучасною фаховою інформацією. Представимо такі журнали: *Leading business periodicals: the Economist* (<http://www.economist.com/>), *the Forbes* (<http://www.forbes.com/>), *the Financial Times* (<http://www.ft.com/home/uk>), *the Financial Post* (<http://www.financialpost.com/>), *the Entrepreneur* (<http://www.entrepreneur.com>), *the Fortune* (<http://www.money.cnn.com/magazines/fortune/>), *the Business & Finance* (<http://www.businessandfinance.ie/>) та інші.

Крім вищезазначених обов'язкових матеріалів для занять, розташованих на сайті університету, студентам під час самоосвітньої діяльності рекомендується знаходити і вивчати додаткову фахову інформацію, щоб вміти самостійно вирішувати завдання професійного характеру і розуміти певну соціокультурну інформацію, пов'язану з особливостями ведення бізнесу в різних країнах, наприклад, ознайомлення з бізнес культурою країни, мова якої вивчається, з мовленнєвим етикетом, особливостями мовного поведіння носіїв мови, традиціями, звичками представників певної спільноти. Адже подолання тільки мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати ще й культурний бар'єр, оскільки у міжкультурному спілкуванні необхідно враховувати особливості національного характеру комунікантів, специфіку їх емоційного складу, національно-специфічні особливості мислення.

Наведемо приклади завдань, що базуються на роботі з інформаційними ресурсами Інтернету при формуванні самоосвітньої компетентності студентів економічних спеціальностей других курсів і одночасно акцентують увагу на культурологічному аспекті навчання.

Завдання 1. Знайдіть інформацію на англійськомовних сайтах про реально існуючі економічні компанії, ознайомтеся з історією їх створення, виявіть найбільш вдалі періоди їх існування та перепони, з якими вони зустрілися на шляху до слави та визнання: «Prepare an oral presentation of any existing company. Give the information about the date of its foundation, names of the founders, important dates in the development of the company, interesting events connected with the company history». (Сайти викладачем не наводяться. Студенти повинні самостійно знайти необхідну інформацію в Інтернеті та виокремити найбільш доцільну частину, яка несе тільки ту інформацію, що була задана для пошуку).

Завдання 2. Під час роботи з темою «Гроші» пропонується звертати увагу не тільки на різні види грошових еквівалентів, види валют та міжнародні банки, а й ознайомитися з думками провідних економістів, які досягли вершин у своїх кар'єрах, на цю тему. Наприклад, можна ознайомитися з висловлюваннями грецького мільйонера Арістотеля Онасіса «Money is meaningless after a certain point. It ceases to be the goal. The game is what counts» або австралійського підприємця Рене Рівкіна «When buying shares, ask yourself, would you buy the

whole company?» і поміркувати над їхніми словами, чи згодні студенти з ідеєю, що висловлена, знайти інформацію про авторів цих фраз, виявити, який шлях кожен з них пройшов для досягнення своєї мети, проаналізувати причини їхніх злетів та падіння. Крім того, кожен студент повинен самостійно знайти висловлювання на тему, що вивчається, яке, на його думку, найбільш повно відображає і підсумовує зміст теми.

Завдання 3. Вивчаючи тему «Business across cultures», можна запропонувати студентам порівняти ділові культурні традиції двох країн. Пропонується взяти Україну як представника західної (європейської) культури та Японію як представника східної культури. Щоб отримати необхідну інформацію, студенти безсумнівно повинні опрацювати матеріали з Інтернету. Інформацію можливо знайти, користуючись ключовими словами через так звані «механізми пошуку» (search engines). Спочатку кожен студент повинен скласти план-опертя, за яким він буде знаходити і виокремлювати необхідну інформацію. Як ключові пункти, можна запропонувати такі питання: «1) What do you know about Japanese business culture? Is it different from European business culture? 2) What obstacles can a European businessman meet starting business in Japan? 3) Do you know any European companies which are doing successful business in Japan? 4) What is the difference between business greeting in Japan and in Europe? 5) What are the peculiarities of the process of handing in a business card in European culture and Oriental culture?». Також після європейських та східних країн можна розглянути африканську або азіатську країну (на вибір студента) і підготувати презентацію про культурні особливості у сфері ведення бізнесу у цій країні: «Prepare an oral presentation on the topic «Cultural differences in business communication». Choose one of the following: 1) English-speaking cultures; 2) Far Eastern cultures; 3) Middle Eastern cultures; 4) African cultures (you can make presentation about one definite country). Pay attention to such items: business meeting etiquette, greetings, gift giving etiquette, behavior and manners, dress code, non-verbal means of communication».

Завдання 4. Вивчаючи тему «Corporate etiquette», рекомендується в Інтернеті знайти кілька текстів англійською мовою, що представляють цю інформацію (наприклад, corporate business etiquette in such English speaking countries as Australia (Sydney), England (London), the USA (New York), відібрати з них найбільш значущу інформацію, порівняти, виокремити спільні факти, які характеризують міжнародний корпоративний етикет, і скласти свій новий текст, що базується тільки на найбільш важливій інформації. Підкреслити у кожному абзаці нового тексту ключові слова/вирази, базуючись на яких можна самостійно передати ідею цього абзацу. Скласти смислові віхи тексту і переказати весь текст. Потім самостійно дати детальний виклад тексту без будь-яких опор і наприкінці передати основний зміст тексту в інтерпретованій формі.

У таких завданнях ми бачимо віртуальний діалог двох культур, стимульований реальними контактами з представниками цієї культури. Тобто навчання спеціальності йдеться через мову і культуру, а навчання мови через спеціальність, що і є одним з найважливіших завдань професійної підготовки фахівця в умовах немовного вузу. Цей процес передбачає не тільки навчання іноземної мови як засобу спілкування і передачі студентам професійно значущої інформації, а й формування полілінгвальної особистості, що увібрала в себе цінності рідної і іншомовної культур і готова до міжкультурного спілкування. Викладач під час такої роботи повинен самоусунутися і тільки створити умови для самостійного пошуку та ініціативи студентів і, виконуючи роль помічника у роботі, усіма засобами заохочувати студентів до цього процесу.

Зазначимо, що для формування самосвітньої компетенції студентів можна також рекомендувати використання тематичних веб-сайтів, освітніх веб-порталів і веб-квестів.

Підсумовуючи, зазначимо, що у навчальному процесі вузу має передбачатися робота, спрямована на формування самосвітньої компетентності, оскільки саме у студентські роки найактивніше формується потреба самостійно поновлювати свої знання, доповнюючи відомості, одержані на лекціях і лабораторно-практичних заняттях.

Необхідність організації такої роботи обумовлена зростаючими вимогами до рівня загальнокультурної і спеціальної підготовки випускників вузів, зміною загальноосвітніх парадигм, підготовкою майбутніх фахівців до професійного, компетентного входження в ринок праці з міцно сформованими потребами у постійній професійній самоосвіті й саморозвитку.

Формування самоосвітньої компетенції майбутніх економістів сприяє зростанню їхньої професійної компетентності, а фахівець, який має навички самостійної діяльності, спроможний брати на себе відповідальність за прийняті рішення, знаходити конструктивні рішення у кризових ситуаціях. Це безперервний процес навчання, який триває навіть після закінчення вузу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айзенберг А. Я. Самообразование: история: теория и современные проблемы / А. Я. Айзенберг. – М., 1986. – 126 с.
2. Бухлова Н. В. Сутнісний зміст поняття «самоосвітня компетентність» / Н. В. Бухлова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nsod/2008_1/Vyhlova.pdf.
3. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр>.
4. Иванова Т. В. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: анализ, проблемы, выводы / Т. В. Иванова // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 1. – С. 16–20.
5. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: словник-госарій / М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр, Т. Є. Рак. – Львів: Вид-во «СПОЛЮМ», 2011. – 214 с.
6. Клочко А. О. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема / А. О. Клочко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>
7. Копил О. А. Формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук 13.00.02 / О. А. Копил. – Чернігів, 2012. – 240 с.
8. Лозовой В. А. Самообразование – важное звено перестройки высшего образования / В. А. Лозовой, В.Н.Чижиков // Вопросы общественных наук. – 1989 – Вып. 80. – С. 73–79.
9. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: навч.-метод. посібник / уклад. А. М. Богуш. – Одеса; Ярослав, 2004. – 176 с.
10. Современные языки: изучение, преподавание, оценка. Общеευропейские компетенции владения иностранным языком / перевод выполнен на кафедре стилистики английского языка МГЛУ под общ. ред. проф. К. М. Ирисхановой / Департамент современных языков Директората по образованию, культуре и спорту Совета Европы. – М.: Изд-во МГЛУ, 2003. – 145 с.
11. Український педагогічний словник / укл. С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
12. Чеботарева Е. С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов / Е. С. Чеботарева. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2008/Kursk/II.html>.